

БАЛКАНСКИЕ НАРОДЫ И ЕВРОПЕЙСКИЕ ПРАВИТЕЛЬСТВА В XVIII—НАЧАЛЕ XX В, (Документы и исследований), Балканские исследования, Вып. 8.

Институт славяноведения и балканистики АН СССР, Москва 1982, стр. 228

Позната је велика научна вриједност руских архивских материјала за историографско тумачење прошлости балканских народа, нарочито за изучавање ослободилачких покрета и утицаја великих сила на балканска збивања.

Од Кучук-Кајнарџијског мира (1774) активизирана је руска балканска политика, успостављене врло тијесне везе балканских народа са Русијом и тако снажно ојачана надања тих народа у руску подршку. Из више разлога руска царска спољна политика одговарала је тежњама балканских народа, и они су били од знатне користи руским империјалним циљевима и важан фактор у сукобљавању са западним силама око утицаја на балканске народе у оквиру Османског царства. Због тога се са нарочитом научном радозналешћу очекује публиковање совјетске, нарочито богате руске архивске грађе о балканским збивањима и политици Русије и других великих сила према њима, јер домаће грађе има мало, а уз то је и непотпуна.

Доприносећи историјском сагледавању прошлости балканских народа, Институт славистике и балканистики АН СССР објавио је осму свеску својих „Балканских истраживања“.

Истраживачки радови и уз њих први пут публиковани документи уносе свјежину у тумачења балканских питања на међународном плану, прије свега у научну објаву веза Русије са балканским народима.

У овом издању објављени су прилози о српско-руским везама, почев од руске помоћи Карађорђевићим устаницима 1804—1813 (Ј. П. Наумов), преко дипломатских односа почетком седамдесетих година XIX вијека (Д. Ф. Поплико), до запаженог рада о међудржавним односима почетком велике источне кризе 1875. године (К. Ј. Струкова). Уз ове радове су први пут објављени оригинални документи из Архива спољне полити-

ке Русије, међу којима се важнишу истиче реферат државног секретара књаза А. М. Горчакова из 1872. императору Александру II о руској политици према Србији и његове инструкције конзулу у Београду Н. П. Шишкину, као и извјештаји конзула Карцова из Београда из 1875. године.

Уз чланак Н. В. Зујева и Ј. М. Шагохина о односу руске дипломатије према бугарском националноослободилачком покрету први пут је објављен извод из изузетно значајног годишњег извјештаја државног секретара Горчакова Александру II од 23. XII 1867/4. И 1868. о којему је дат пресјек општих принципа руске балканске политике за период 1856—1867. године.

У зборнику су објављени и други радови који се односе и на политику других великих држава према збивањима на Балканском полуострву. Рад В. Н. Виноградова „Херцог Велингтон у Петрограду“ баца ново свјетло на историју руско-енглеског споразума из 1826. године о Грчкој. „Забљешка анонимног аутора о положају Јонских острва под британским протекторатом из 1820“ (О. В. Медведева) открива полуколонијални положај острва послје њиховог преласка под протекторат Велике Британије 1815. године. Важан материјал Државног архива Одеске области о дјелатности Одеске комисије за помоћ Грцима у периоду њихове националноослободилачке револуције 1821—1829. искоришћен је у раду Г. М. Пјатигорског.

Нека питања односа Русије и дунавских књажевина крајем XVIII и почетком XIX вијека обрадили су, на основу совјетских архивских материјала, В. Н. Виноградов и Л. Ј. Семјонова.

Неколико докумената из Архива спољне политике Русије о Призренској лиги (1878—1881) саопштила је Н. Д. Смирнова. В. Н. Кондратјева је објавила неколико руских дипломатских докумената о

првим годинама аустроугарске окупације Босне и Херцеговине (1878—1889). Пројекти стварања југословенске државе почетком првог свјетског рата (1914—1915) предмет су рада Ј. А. Писарева.

Врло користан је и попис литературе о историји и култури балканских народа изашле у СССР 1980. и 1981. године (Н. В. Озерецковскаја).

Публикована грађа објављује се први пут. Важнији документи објављени су језиком оригинала са преводом на руски језик. Аутори и редактори су се придржавали општих совјетских принципа у издавању историјских докумената и правила о издавању дипломатских докумената.

Др Радоман Јовановић

ПЕТА ПРОЛЕТЕРСКА — ЗБОРНИК СЈЕЊАЊА, КЊИГА III

Војно-издавачки завод, Београд 1982, стр. 685

За свој четрдесети рођендан Пета пролетерска црногорска бригада добила је и трећу књигу зборника сјећања, која са прве двије — објављене прије 10 година — представља тематску цјелину и најпотпунији преглед ратног пута ове прослављене пролетерске црногорске бригаде.

У композицијском погледу књига је састављена из пет дјелова.

У првом дијелу, који носи назив Борбени пут батаљона, дат је историјски пресјек војничких активности четири батаљона из састава Пете пролетерске бригаде. На синтетичан начин изложени су најзначајнији догађаји са борбеног пута ове пролетерске јединице. Као цјелина они представљају у извјесном смислу праву историју бригаде. Други дио књиге одсликава вријеме од формирања бригаде јуна 1942. године, па до битке на Неретви у прољеће 1943. године. У трећем дијелу, који носи наслов На Неретви и Сутјесци, насликана је епопеја ових легендарних битака нашега народноослободилачког рата. У четвртм дијелу књиге изложени су напори бригаде У борбама за ослобођење Црне Горе, а у посљедњем (петом) дијелу У завршним борбама за ослобођење Југославије.

Саставни дио посљедњег поглавља чине драгоцјени спискови који саопштавају о саставу бригаде на дан њеног формирања, о

борцима из других крајева наше земље, затим списак погинулих бораца и списак народних хероја Пете пролетерске бригаде. Дат је и занимљив Списак бораца враћених са Вучева у позадину — после формирања бригаде. Све су то драгоцјени и педантно сакупљени подаци, али које и даље треба провјеравати и надопуњавати. Мањи избор документарних фотографија употпуњује општи утисак о овој вриједној публикацији.

Посебну драж ове књиге видимо у чињеници да је настала из пера пролетера, који су пушку замијенили писаљком. Њихови текстови су интимне исповијести о „грохоту битака и пијанству ратовања“, о људским судбинама, ликовима јунака, о животу чији садржај није био само рат. Има тамо прича и о организацији живота у позадини, о припремама и функцији партизанске штампе, о просвјетном и културном раду. Из ових текстова се много сазнаје — и дужина марша пролетера, и жестина борби у којима се заувјек остајало, и начин како је бригада попуњавала своје проријеђене редове, како је од црногорске бригаде (на дан оснивања) постала бригада братства и јединства — у борбама и јуришима на свим просторима наше земље.

Ови дивни текстови писани су из срца аутора. Стил и језик су неуједначени. Неко је своје ка-